

AHI RESUL ZÂVİYESİ VE HİSARCIK'A AİT BELGELER

*Mustafa Güler**

ÖZET

Mahalli tarih çalışmaları bilhassa sosyal tarihçilik açısından son derece önemlidir. Büyük merkezlerden başlayarak kasabalar ve köylerin tarihi dokularını konu alan bu çalışmalar son yıllarda hayli fazlalaşmıştır. Bu doğrultuda Kütahya İli'nin bugünkü kazalarından birinin tarihine ulaşabildiğimiz belgeler yardımıyla ışık tutmaya çalıştık. Hisarcık, XIII. Yüzyılın ortalarında tamamen Türk hakimiyetine geçmiştir. Beylikler ve Osmanlılar zamanında tipik bir Batı Anadolu köyü olarak varlığını sürdürmüştür.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Hisarcık, Seydi Rasal, Zaviye

ABSTRACT

The studies of local history are very important for social research. These researchs describes big cities, towns and villages about which this studies has been increased in the recent years. This article clarifies the history of the Hisarcık which is town of Kütahya. Hisarcık has been densty setting place. It's position has been continued in the age of Germiyans and Otomans.

Key words Otoman State, Hisarcik, Seydi Rasal, Zaviya

Günümüzde Kütahya iline bağlı bir kaza merkezi olan Hisarcık toprakları, güvenlik ve tarıma elverişlilik bakımından son derece müsait bir konuma sahip olması nedeniyle çok eski bir yerleşim merkezidir. Ancak şu an itibarıyla ulaşılabilen en eski tarihi kalıntılar 1900-2000 yıllık olup Çavdarhisar'daki Roma dönemine ait tarihi eserlerle aynı özellikleri taşımaktadır.

* Dr., Öğr. Gör., AKU, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Malazgirt zaferinin ardından başlayan fetih hareketleri sonucu Kütahya ile beraber Büyük Selçuklu Devleti sınırlarına dahil olan Hisarcık¹, 490/1096 da başlayan Haçlı Seferi sırasında bütün Batı Anadolu gibi tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir. Bu bölgenin Müslüman Türk iskanına açılması ise 572/1176 Mirykefalın zaferinin ardından başlamış, 576/1180 tarihinde Anadolu Selçuklu Devleti sınırlarına katılmıştır². Hisarcık ve çevresinde bulunan yerleşim yerlerinin tamamen Türkleşmesi ise Germiyanogulları'nın XIII. asrın ortalarında giriştikleri fetih hareketi sonunda gerçekleşmiştir³.

Bölgenin fethinden sonra oluşturulan idarî yapılanmaya göre Hisarcık, Kütahya'nın Eğrigöz Kazasına bağlanmıştır⁴.

Hisarcık'ın Osmanlı hakimiyetine geçmesi, Germiyanoglu Süleyman Şah (v.789/1387)'in kızı Devlet Hatun'un (v.816/1414) Şehzade Bayezid ile evliliği neticesi Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı ile Kütahya'nın Osmanlılara çeyiz olarak verilmesi ile gerçekleşmiştir (780/1378)⁵. Ankara savaşının ardından Timur'un diğer Anadolu Beylikleri ile birlikte Germiyan Beyliğini de tekrar ihdas etmesiyle bölge toprakları el değiştirmiştir. Bölge toprakları II. Yakup Bey (789-832/1387-1429)'in erkek evladı olmadığından

¹Mehmed Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Cilt V, Ankara 1991, ek Büyük Selçuklu İmparatorluğu Haritası. Küçük bir yerleşim yeri olması nedeniyle haritada doğrudan Hisarcık ismi zikredilmemiştir. Ancak mezkur haritada bugün Hisarcık'ın kurulu olduğu alan Büyük Selçuklu Devleti Sınırlarında gösterilmiştir.

² Ali Sevim, *Anadolunun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 1993, s.151. Eserde Kütahya ve Alaşehir'in 576/1180 tarihinde Anadolu Selçuklu Devleti sınırlarına katıldığı yazılıdır. Hisarcık ta Alaşehir'in doğusunda yer aldığından adı geçen tarihte hakimiyet altına alınmış olmalıdır.

³ Osman Çetin, *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı*, İstanbul 1981, s. 69; Osman Önder, *Gediz Fatihi Umur Bey*, İstanbul 1946, s.17-18'de Hisarcık'ın Umur Bey komutasındaki Germiyan Kuvvetleri tarafından fethedildiğinden bahisle "*Umur Beyin Emet bölgesine tayin ettiği komutan Sevinç Bey idi. Buralarda en kuvvetli kale ovada bulunan Hisarcık kalesiydi, en çok orada uğraşmışlardı.*" denilmektedir. Ayrıca Osman Önder Hisarcık Kalesi'nin 15 gün muhasara edildiğini kalenin müstahkem olduğunu bu sebeple Türk birliklerini çok uğraştırdığını, sonunda dışarıdan gelen su yollarının da kesilmesi ile düşmanın mağlubiyetine uğrayıp kaleyi teslim ettiğini Sevinç Bey'in ağzından anlatır. Ayrıca kalenin içinde bulunan kilisenin de sağlam olduğunu ve buranın camiye çevrildiğini de aktarır. Yukarıda herhangi bir kaynağa dayanılmadan anlatılan bilgileri; yakın zamana kadar varlığını koruyan kiliseden bozma camiden ve halen var olan eski su kanallarının kalıntılarında hareketle verilmiş olmalıdır.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, Ankara 1994, 59.

⁵ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, (Yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen) Ankara 1987, Cilt I, s. 209

832/1429'da tüm Germiyan Beyliğini II. Murad'a vasiyet etmesinin ardından Osmanlı hakimiyetine girmiştir⁶.

Bu tarihten XX asrın başlarına kadar Eğrigöz Kazası'na bağlı kalan Hisarcık karyesi, 1232/1817 yılında Eğrigöz, Simav ve Gediz yörelerinde voyvodalık⁷ yapan Nasuhoğullarının isyanından sonra Eğrigöz nahiye konumuna indirildiğinden Simav Kadılığı'na bağlanmıştır⁸. Bir süre sonra Eğrigöz tekrar kaza statüsüne kavuşmuştur⁹. 1260-1261/1844-1845 yıllarında tutulan temettuat defterinde¹⁰ ve 1287/1870 tarihli Hüdâvendigar Vilayeti Salnamesi'nde Eğrigöz Kaza merkezi olarak kaydedilmiştir¹¹.

Türklerin sosyal ve iktisadi hayatında önemli bir yeri olan ahilik¹² Anadolu'nun Türkleşip İslâmlaşması ve sosyal düzeninin tesisinde çok önemli roller üstlenmiştir. Hisarcık'ın bir Müslüman Türk köyü olarak tesis edilmesinde ve sosyal nizamının kurulmasında en büyük pay ahilere aittir.

Meşhur Seyyah İbn Batuta, Anadolu topraklarına ayak bastığı Alanya'dan itibaren Sinop'a kadar neredeyse bütün batı ve kuzeybatı Anadolu sahillerini dolaşmış bu yolculuk esnasında misafiri olduğu ahi zâviyeleri ile ahilerin özelliklerini teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. O'nun Seyahatnamesindeki şu cümlelerini konumuzu aydınlatacağı düşüncesi ile burada zikretmek istiyoruz: *“Bunlar(Ahiler) Batı Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenler'in yaşadıkları her yerde, şehir kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama , onlarla*

⁶ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*,(Yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen) Ankara 1987, Cilt II, s. 604-605

⁷ Osmanlı'nın ilk döneminden itibaren bazı Balkan Ülkeleri'nin idaresi için görevlendirilen kişilere verilen voyvoda ismi, bilhassa XIX. asırda bazı Anadolu bölgelerinin zapt ve idaresine memur edilenler için kullanılmış, aynı tarihlerde Eğrigöz ve çevresinde Nasuhoğulları görevlendirilmiştir.

⁸ Şanizâde Mehmet Atullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, İstanbul 1287/1873, Cilt II, s.381-382

⁹ 1232/1817-1260-1261/1844-1845 yılları arasında Eğrigöz'ün idare statüsü hakkında herhangi bir belge ve bilgiye rastlayamadığımızdan mezkur yıllar arasındaki durum ile ilgili bir şey söylememiz mümkün değildir.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT), 7830, Vr.2

¹¹ 1287 Tarihli Hüdâvendigar Vilayet Salnamesi, s.152

¹² Ahilik konusunda bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası(İFM)*, cilt. II (1949-1950), İstanbul 1950, 6-102; Franz Taeschner, İslâm ortaçağında Futuvva(Fütüvvet Teşkilatı), *İFM*, cilt. XVI(1953-1954), İstanbul 1954, 3-32; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu olan Ahilik*, Ankara 1997, 6-47.

ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir”¹³.

Seyyah’ın bahsettiği dönemden kalma ahi zâviyelerinden üçü Hisarcık’ta kurulmuştur. Bunları en büyüğü ve en eskisi **Seydi Resul Zâviyesi**’dir. Zâviyenin kurucusu olan Seydi Resul’ün kimliği hakkındaki en eski bilgileri tahrir defterleri ile Hacı Bektaş Veli namına yazılan velâyetnamelerde buluyoruz. Buna göre Seydi Resul bir Ahi Beyi ve Bektaşî Şeyhi’dir. İlk olarak Kütahya Altıntaş’a bağlı Beşkarış Köyü’nde tekke kurmuş, ardından Germiyan kuvvetleri ile Hisarcık ve çevresindeki yerleşim yerlerinin fethine katılmıştır. Toprakların ele geçmesinin ardından arazilerin bir kısmı kendisi ve arkadaşlarına temlik edilmiştir. O da buraya bir tekke inşa ederek mezkur arazileri tekkenin işletilmesi amacıyla vakfetmiştir¹⁴.

İlgisizlik, tabi afetlerin tahribi ve bu tür yapıların bilinçsizce yenilenmesi gibi sebeplerle birçok tarihi eser gibi adı geçen zâviyenin de tam olarak ne zaman yapıldığı, ne tür bir mimarî tarza sahip olduğu ve müstemilatının neler olduğunu ne yazık ki tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak Seydi Resul Tekkesi civarında bugün var olan binalara, tekkenin eski halini bilen yaşlılardan aldığımız bilgilere ve halen orijinal şekliyle varlığını sürdüren mevcut ahi tekkelerinin mimari özelliklerine dayanarak¹⁵ bazı tespitler yapmak mümkündür. Buna göre: zâviye kerpiçten inşa edilmiş basit bir yapı olup bir türbe kısmı, hazîre, imaret, mescid ve hücrelerden müteşekkildir.

Zâviyenin zarûfî masraflarıyla halka sunduğu hizmetlerin maddi gelir kaynağı yukarıda geçtiği gibi Seydi Resul tarafından tesis edilen vakıftır. Çeşitli arşivlerde Germiyanogulları’na ait bazı vakfiyeler¹⁶ günümüze ulaşmış olmasına rağmen, Seydi Resul vakfı gibi bu çevrede varlıkları bilinen pek çok vakıf teşekkülünün vakfiyeleri şu an mevcut

¹³ İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, İstanbul 1989, s.8

¹⁴ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-i Kadîme Arşivi(KKA) 560, *Defter-i Evkâf-i Kütahya*, Vr.155a; Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli, *Vilâyet-nâme*, (yay. Abdülbâki Gölpınarlı) Ankara 1958 s.88-89

¹⁵ Örnek ahi tekkesi için bakınız, Kütahya Ahi Evran Türbe ve Zâviyesi, Ara Altun, Kütahya’nın Türk Devri Mimarisi, *Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya*, İstanbul 1981-1982, s.361.

¹⁶ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, s.143-155

değildir. Ancak Evkaf Tahrir Defterleri'nden ve vakıfların işletilmesine dair arşiv vesikalarından tespit edebildiğimize göre zâviyenin kuruluş gayelerinden birincisi “âyende ve râvende”ye hizmet sağlamaktır. Yani tekkenin temel görevi bölgede yaşayan muhtaç insanlarla, bir şekilde bölgeye yolu düşenlerin yiyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktır¹⁷.

Vakıf toprakları, Fatih zamanında Anadolu'da kurulu vakıfların neredeyse tamamının timar toprağı yapılmasıyla, bir süre âtil kalmışsa da, II. Bâyezid'in bu uygulamasına son vermesiyle tekrar eski statüsüne kavuşmuştur¹⁸ 937/1530'da yapılan tahrirde göre vakfın yıllık geliri 350 akçe iken¹⁹, bu rakam 979/1571 tarihinde 450 akçeye yükselmiştir²⁰.

Osmanlı döneminde mevcut vakıfların gelirlerinin artırılması gayesiyle vakfa yeni akarlar hibe edilmesi oldukça yaygın bir uygulamadır. İşte bu yolda zâviyenin zâviyedârı ve vakfın mütevellisi olan Seydi Resul'un torunlarından Mehmed Efendi bir değirmen yaptırmış ve gelirlerini zâviye ile evlatlarına şart etmiştir. Bir müddet sonra Mehmed Efendi'nin akrabalarından Ömer Dede'nin oğlu Süleyman, Mehmed Efendi'nin oğullarıyla aynı derecede vakfın gelirlerine ortak olmak istemiştir. Bunun üzerine Mehmed Efendi'nin oğulları zürri vakıfların işletilmesi²¹ ile alâkalı hükümleri delil göstererek bu isteğin hukuksuz olduğunu belirtmişler ve devrin Sultanı'nın Anadolu Valisi ve Kütahya Kadısı'na bu usulsüz isteğin

¹⁷ Tekke bugün faal olmamasına rağmen âyende ve râvendeye hizmet kültürü kasaba halkı tarafından halen yaşatılmaktadır. Şöyle ki: Hisarcık'ta kurulu mahallelerden herhangi birinin hanımları toplam yöredeki adıyla hayır yapmaya karar verilir ve gerekli malzeme bütün mahalle halkı tarafından karşılanır. Ardından anayollara yakın bir yere yakılan ocakların üstüne saclar kurularak gözlemeler yapılır ve kazanlarda yemekler pişirilir. Yollarda hareketlenme başlayınca gelip geçenler davet edilerek zamanı uygun olanlara yemek yedirilir; uygun olmayanlara ise pişirilen tavuk etlerinden bir kısmı gözlemelerin içine sarılarak takdim edilir. Pişen yemekler aynı şekilde çevre halkına da ikram edilir.

¹⁸ Tursun Bey, *Târîh-i Ebu'l-Feth*(Haz. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s.197 (Yeni Padişahımızın cûd-i zâtisinin sübût-i âsâr-ı ihsânından istidlâl mümkündür ki, binden ziyade kurâ vü mezârî' sâhib-i emlak-i evkaf elinden istinzâ olunmuş idi, ve zulmet-i tih-i tehayyürde ol dervişlerin çerağları bi-pih kalmış idi. Bu pâdişahımız zill-ü ilâhımız avâtf-ı pür avârifinden halka inayet edip her mülki ve vakfı sahiplerine in'âm idüp mukarrer itti.

¹⁹ KKA, 560, Vr. 153b.

²⁰ KKA, 560, Vr.150a

²¹ Zürri vakıflarla ilgili daha geniş bilgi için bkz: Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, İstanbul 1998 s.126; Hasan Yüksel, “Vakıf Müsâdere İlişkisi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi (OAD)*, XII, (İstanbul 1992), 408.

Silinmiş: a

Silinmiş: .

Silinmiş: .

engellemelerini emreden bir ferman göndermesi maksadıyla arızada bulunmuşlardır²².

Zaviyenin müstemilatından eski adıyla Seydi Baba, yeni adıyla Yeşil Cami, diğer zâviye camileri gibi tesise sonradan eklenmiştir²³. Seydi Resul Cami'ne 1253/1838 tarihinden itibaren hatip tayin edildiğine dair vesikalar bu tezi kuvvetlendirmektedir²⁴.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasının ardından (3 Mart 1924) Seydi Resul zâviyesi de kapanmış, aynı gün çıkarılan kanun ile de vakıfları diğer bütün vakıflar gibi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Uzun yıllar fiziki varlığıyla hiç ilgilenilmeyen zâviye Gediz Depreminde (27 mart 1970) tamamen yıkılmıştır. Yüzyıllarca, kasabanın sosyal, dini ve iktisadi hayatının en önemli belirleyicisi olan tekkenin türbe kısmı, Yeşil Cami ile birlikte tekrar inşa edilmiştir (1974). Fakat bu yeniden inşa faaliyeti sırasında tekke haziresinden kalan sınırlı sayıdaki mezar taşı ile tekkede bulunan bazı eşyalar ortadan kalkmıştır.

Yılların getirdiği ihmal ve bilinçsiz yenileme faaliyetine rağmen tekkeye ait orijinal denilebilecek bazı eserler halen varlığını sürdürmektedir. Türbe kısmında bulunan sembolik savaş aletleri ile 1325/1907 tarihinde Sultan II. Abdülhamid Han tuğrası ile Tekke camii'ne ve 1906/1324'te toplanan ihtiyat efradına gönderilen SancaK-ı Şerif halen varlıklarını devam ettirmektedirler²⁵. İki taraflı ve şaldan işlenmiş olan sancakta "1324 senesi tecemmu olan İhtiyat efradına Hisarcık Karyesine Tekke Cam-i Şerîfine bergüzarı(Hatıra), sene 1325/1909 yazılıdır. Adı geçen sancağın Tekkeye gönderilmesi zâviyenin askeri bir merkez olduğunu da göstermektedir.

²²BOA, Cevdet Evkaf, 23759.

²³ Zâviyeler ve zâviyeli camilerle alakalı kıymetli bir çalışma yapmış olan Semavi Eyice, zaviyelere büyük kubbeli camilerin sonradan eklendiğini belirtmektedir. Bkz. İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İctimaî Bir Müessesesi Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler, *İFM*, cilt. XXIII, İstanbul 1963, s.24

²⁴ Belgelerde yukarıdaki tarihten itibaren Seydi Resul Cami'ne tayin edilen hatipler ve tahsisatı şöyle kaydedilmiştir: 26 Şevval 1253/25 Ocak 1838 tarihinde itibaren hasbi olarak Hüseyin Efendi ibn Halil (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: VGMA 1687/3015);18 Rebiulahir 1259/18 Mayıs 1843 tarihinden itibaren, yarım akçe yevmiye ile İsmail Efendi ibn Halil; 27 Receb 1299/14 Haziran 1882 tarihinden itibaren yine hasbi olarak Pehlivanoğlu Hasan Efendi ibn Ali Efendi, son olarak ta Cumhuriyet döneminde 26/6/1936'da maaşla İsmail Özaydın tayin edilmiştir (VGMA, 191/505).

²⁵ Uzun yıllar kıymeti bilinmeyen mezkur sancak, son yıllarda duyarlı kişilerce korumaya alınmıştır. Ne var ki, şaldan dokunduğundan orijinal halini kaybetmiş olup yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Hisarcıkla alâkalı mevcut vesikaların çoğu Seydi Resul Zâviyesi ile alâkalıdır. Bunun dışında yapmış olduğumuz araştırmalardan elde ettiğimiz bilgilere göre bölgenin tarihine ışık tutacak olan diğer bilgiler de şöyledir.

917/1511 tarihinde. Mahmud ibn Abdullah İstanbul Davutpaşa İskelesinde bulunan dükkanının kira gelirlerini Hisarcıkta'ki caminin aydınlatma yağına ve camide kendi ruhuna her gün bir Enam Suresi okunması maksadıyla vakfetmiştir²⁶. **Mahmud ibn Abdullah** muhtemelen İstanbul'un fethine asker olarak katılan Osmanlı neferinden biridir. Fetihden sonra savaşta gösterdiği başarıdan dolayı İstanbul'da kendisine ev ve dükkan verilmiş, O da kazandığı paralarla evvela memleketine bir cami yaptırmış, vefat ederken de adı geçen mallarının gelirlerini yine doğup büyüdüğü topraklara vakfetmiştir. Sonraları merkez cami hüviyetini kazanan bu eserin etrafında zamanla tesis edilen hazîre ve bir sıbyan mektebi varlığını yakın zamana kadar sürdürmüş ve bugünkü belediye binasının güney kısmında bulunan yapılar gurubu Çarşı Camii'nin inşası sırasında yıkılmıştır (1954).

997/1530 Tarihli 438 numaralı *Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu* isimli mufassal tahrir defterinde ise Hisarcık'ta beşi vakıf çiftliği olmak üzere altı çiftlik kayıtlıdır. Bu çiftlikler ve yıllık hâsılatları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

²⁶ Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri (1546)*, İstanbul 1970, s. 352, Vakıf No: 2084 "Adı geçen eserde vakfiye metni şöyledir:

Vâkıf-ı mezburun 926 Saferinin Evâsıtında vaki olmuş Mevlana Hamza imzasıyla bir vakfiyesi vardır ki, mazmunu zikrolunur. Ve dahi 917 Rebiulevvelinin Evâilinde vaki olmuş sâlihun nâib imzasıyla bir vakfiyesi vardır ki, mazmunu biri birine muvafaktır.

Asl-ı Vakıf: nakdiyye 8000, hâsıl fi sene: 800

Haneha-u müteaddide der mahalle-i mezbure Mahmud Hüseyin ve tarik-i âm ile mahdud ve haliya Aişe sakinedir. Dükkan-ı haşşab der kurb-i İskele-i Davut Paşa Mahmud Mustafa mülkü ve tariki âm ile mahdud.

Şart-ı Vâkıf: Melağı merkurum ribhi, dükkanın galesi En'am tilavetine ve karye-i Hisarcık'ta vaki olan caminin çerağı yağına sarf oluna. Ve menzil-i mezbur Aişe'ye badehu evlâdına bade'l inkıraz bir kimesne mutasarrıf olup günde bir cüz okuya.

Şart-ı Vâkıf: meblağı mezburdan 5000 akçenin ribhi ve dükkanın galesine ve evlâdı ve evlâdı evlâdı neslen bade naslin mutasarrıf olup sure-i En'am tilâvet eyleyeler. Ve 2000 akçenin ribhi vâkıf-ı mezburun Kaza-i Eğriğöz tevabiinde Karye-i Hisarcık'ta bina ettiği caminin çerağı yağına sarf oluna. Bade'l-i inkıraz Sure-i En'amı cami-i mezbur hatibi okuya. Ve menzil-i mezbur Aişe ve evlâdına neslen ba'de neslin bade'l-inkıraz Hacı Durmuş'a ve evlâdına neslen bade neslin eğer tilavete kadir olurlarsa ve eğer kadir olmazlarsa veyahud evlâdı münkariz olursa cami-i mezbur müezzinine şart ola. Hâliya müteveli Hacı Durmuş oğlu Ebu Derdâ'dır ve meblağı merkurum dahi Eğriğöz Kazasında anın elinde imiş.

Fakı Çiftliği Vakfı senelik hâsılatı 202 akçe	Ahi Eşraf Çiftliği Vakfı senelik hâsılatı 307 akçe
Şeyh Eynal Çiftliği Vakfı senelik hâsılatı 150 akçe	Resul Seydi Zâviyesi Çiftliği Vakfı senelik hâsılatı 350 akçe
Şeyh Danişmend Çiftliği Vakfı senelik hâsılatı 250 akçe ²⁷	Bazdar-ı Altağaç Timar çiftliği 100 akçe ²⁸ .
Toplam: 1359 akçe	

Yukarıdaki vakıflardan; Fakı çiftliği vakfı, Süleyman Fakih'in başta Hisarcık olmak üzere Emed, İgde ve Kırgıl köylerinde kurduğu zâviyelere gelir getirmesi amacıyla kurulmuş olup tevliyeti vâkıfın evlatlarına aittir. Ancak II. Bâyezid zamanında vâkıfın neslinden kimse kalmadığından mütevellilik Hükm-i Hümâyunla başka birine tevcih olunmuştur. Süleyman Fakih'in babasının adı Yakup, dedesinin ise İlyas'tır. Vakfın 1260/1844'teki geliri 1500 akçedir²⁹.

Şeyh Eynal Çiftliği ise Hisarcık yakınlarındaki Yoncağaç Köyü'nde kurulu bulunan Şeyh Eynal Zâviyesi'nin vakfidir. Burası da Fatih zamanında tımar toprağı yapılmış II. Bâyezid devrinde eski statüsüne kavuşmuş ve sultan hükmüyle vakıf arazileri Şeyh İnegöl'ün kardeşi Hakkı Bala'ya şart edilmiştir. Vakfın 979/1471 tarihinde ki geliri de yukarıdaki gibi 150 akçe olarak tahakkuk etmiştir³⁰.

İlyas çiftliği vakfı Hisarcık'ta bulunan Şeyh İlyas Zâviyesi'nin akarıdır. Bu vakfın 979/1571 senesindeki hâsılatı 250³¹ ve 1293/1276'de ise 1000 akçedir³².

²⁷ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530)Kütahya, Kara-hisâr-ı Sâhib, Sultanönü, Hamîd ve Ankara Livaları, Cilt I, Ankara 1993 s.120

²⁸ age, s. 57

²⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Evkaf Defterleri (EV.) 17119, Vr.5b

³⁰ KKA, 560, Vr.155a

³¹ KKA, 560, Vr.157a

³² EV. 17119, Vr.5b

1089/1678 tarihli avarız hanelerini kaydedildiği deftere göre ise Hisarcıkta 26 avarız hanesi ile 24 nefer bulunmaktadır³³

1260-1261/1844-1845 yıllarında o zamanki idârî taksimatta Hüdâvendigar Eyaletinin Kütahya Livası Eğrigöz Kazası'na bağlı olan Hisarcık için tutulmuş olan Temettuat Defteri elimizde bulunan en kapsamlı belgedir. Defter, adı geçen yıllarda Hisarcık ahalisinin emlak, arazi, ve temettuatı (mal varlığı) nı ihata etmekte olup 64 varaktır. Buna göre köyde 186 hane bulunmaktadır ve yıllık vergisi 30555 kuruştur. Hane sayısına göre nüfusu, 198 yerli 5 misafir olmak üzere 203 tür. Toplam temettuatın öşrü, %21 den 10964 akçe, %20 den 11820 akçedir. Resm-i ağnamı(koyun vergisi) ise 89 dur³⁴.

Bilindiği gibi mahalli tarih araştırmalarında arşiv ve kütüphanelerde bulunan kaynakların yanı sıra halkın elinde bulunabilecek yazma kitaplar, beratlar, tapu kayıtları, terhis belgeleri, temliknâmeler, cami, çeşme, köprü ve mezar taşı vb. eserlerin kitabeleri önemli kaynaklardır. Ne var ki gerek belli aralıklarla meydana gelen yangın ve seller, uzun süren savaş yıllarının tahribatı ile Gediz Depremi ve bir takım kişilerin ellerindeki belgeleri bir şekilde imha etmeleri yüzünden çok sayıda vesika günümüze ulaşamamıştır.

1267/1850 yılında Veli Ağa tarafından eşi Vesile Hatun adına yaptırıldığı anlaşılan Kocapınar Çeşmesi'nin kitabesi³⁵ asıl çeşmenin yıkılmasının ardından bugünkü olduğu yere yapıştırılarak bir anlamda korumaya alınmış ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Yine mezarlıkta Osmanlı dönemine ait onbeş kadar mezar taşı bulunmakta olup en eskisi 1167/1754 tarihlidir. Neredeyse tamamı ahi külahlı olan taşların Bursa'da yapıp getirildiği bilinmektedir. Mezar taşlarının ahi külahlı olması Osmanlı'nın son dönemine kadar Hisarcıkta ahiliğin çok canlı olarak yaşadığının bir göstergesidir.

Hisarcık'la alâkalı zikredeceğimiz son konu 1293 Osmanlı- Rus harbinden itibaren Balkan Savaşları'na, I. Dünya Savaşı'na ve nihayet

³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mâliyeden Müdevver Defterler(MAD), 2498, Vr.109a

³⁴ ML.VRD.TMT., 7830

³⁵ Kitabede şunlar yazılıdır:

“İnne'l-hasenata yüzhıbn'e's-seyyiat(muhakkak iyilikler günahları alır götürür)” sahibi'l-hayrat ve'l-hasenat içene afiyet, Cennet mekan firdevsi aşıyan Veli Ağa'nın ehli Vesile Hatun'un hayratı İçene ab-ı hayat ola 1267/1850

İstiklâl Savaşı'na katılanlar ve âkıbetleri ile ilgilidir. Hemen belirtelim ki, Yunan işgali sırasında tamamen yakılan o zamanki kaza merkezi Emet'in nüfus ve askerlik kayıtları da bu yangından kurtulamadığından kimlerin nerelerde askerlik yaptıklarını, nerede şehid olduklarını tespit etmek mümkün değildir. Ancak Genelkurmay Başkanlığı tarafından 1999 yılında yayınlanan Şehitlerimiz adlı eserde Hisarcıktan sadece üç şehidin adı geçmektedir. Bunların adları ve diğer bilgileri aşağıda verilmiştir;

Adı	Doğum Yılı	Şehadet yeri	Şehadet tarihi	Birliği
Süleymanoğlu Ali	1304	Çanakkale-Arıburnu	26 Temmuz 1915	2. Kolordu, 18. Alay, 2. Tabur
Alioğlu İsmail	1298	Çanakkale-Serbantepe	23 Mayıs 1916	12. Alay, 1. Tabur, 1. Bölük
Hasanoğlu Mustafa	1312	Galiçya-Üçsaray	18 Mayıs 1916	72. Alay, 4. Tabur, 15. Bölük ³⁶

Ayrıca 1308/1893 doğumlu Kıdimoğullarından Ahmed oğlu Hasan ise askerlik vazifesini yürütürken 25 Teşrin-i sani 1333/25 Kasım 1917 de Afyon'da hastalıktan vefat etmiş olduğu ve vefatının ardından geride kalan yetimlerine ve eşine tekaüd parası bağlandığı kaydedilmiştir³⁷.

Sonuç olarak Hisarcık, Germiyan hakimiyetine geçtiği XIII. asrın ortalarından itibaren Müslüman Türkler'in kesif olarak yerleştikleri bir bölge olmuştur. Köyde sosyal nizam ahilik esaslarına göre tesis edilmiştir. Verimli toprakları ve geçim için elverişli şartlar taşıması sebebiyle Osmanlı döneminde hiç dış göç vermemiş ve nüfusu 1845'de 1000 kişiye ulaşmıştır³⁸. Milli Mücadele Döneminde ise çevre kaza ve köyleri işgal eden Yunan kuvvetlerinin stratejik olumsuzlukları sebebiyle Hisarcık'a hiç girmemiş oldukları ancak zorla ve baskıyla uzak tarlalarında ve çiftliklerde bulunan

³⁶ Şehitlerimiz, *Osmanlı-Rus, Osmanlı Yunan, Trablusgarb, Balkan, Birinci Dünya İstiklâl, Kore, Kıbrıs İç Güvenlik*, Ankara 1998, Cilt IV, s.130-173

³⁷ Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti Tekâüd ve Eytam Kısmı, adet 1305988

³⁸ ML.VRD.TMT. 7830

hayvanlarına ve yiyeceklerine el koydukları bilinmektedir³⁹. Cumhuriyet döneminde de gelişmesini sürdüren Hisarcık için 1958 de dünyaca ünlü bor yataklarının işletmeye açılması bir dönüm noktası olmuştur.

³⁹ Hisarcık halkından merhum Kadir Erdoğan'ın (v.1980) sağlığında anlattığı şu hadise bunu doğrulamaktadır: Sakarya Savaşı'nın ardından gerileme sürecine giren Yunan işgali, Türk kuvvetlerinin ilerlemesiyle tam bir kaçış halini almıştır. Dumlupınar Meydan Muharebesi'nden hemen önce kaçış halinde Emet, Doğanlar, Hasanlar yoluyla Hisarcık'ın mücavir arazisi Kepezaltı'ndan geçen Yunan askerleri bu civarda buldukları binek hayvanlarını ve tahılı alıp götürmüşlerdir. Hayvanlarının ardına düşen Kadir Erdoğan ve diğer kişiler, Dumlupınar Muharebesi'nin ardından Uşak'ta Türk Kuvvetleri tarafından ele geçirilerek muhafaza edilen hayvanlarını bulup, geri getirmişlerdir.

Ek 1

Seydi Resul Zâviyesine şart kılınan değirmenin gelirleri ile ilgili arıza, BOA,
Cevdet Evkaf 23759

Ek 2

1269/1261/1844-1845 tarihli Hisarcık temettuat defterinin ilk sahifesi
ML.VRD.TMT. 7830

Ek 3

Kıdımoğullarından Ahmed oğlu Hasan'ın askerde vefatı dolayısıyla yetimlerine ve eşine tekaüd parası bağlanmasına dair vesika Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti Tekâüd ve Eytam Kısmı, adet 1305988